

5. Про Положення про Державну службу гірничого нагляду та промислової безпеки України: Указ Президента України від 6 квітня 2011 р. // Офіційний вісник Президента України. - 2011. - № 10. - Ст. 61.

6. Тахватуліна Н.К. Экологизация правового регулирования: Теоретико-правовое исследование: дис... канд. юрид. наук: спец. 12.00.01. - Коломна, 2006. - [Электронный ресурс]: <http://www.dslib.net/teoria-prava/jekologizacija-pravovogo-regulirovanija-teoretiko-pravovoe-issledovanie.html>.

7. Мунтян В. Актуальність екологізації земельного законодавства України // Право України. - 2012. - № 7. - С. 28-32.

8. Маєвська Н.В. Державне управління екологізацією надрокористування у вугільній промисловості України // Університетські наукові записки. - 2005. - № 1.-2 (13-14). - С. 276-284.

9. Офіційний сайт Комітета з енергетичної політики та енергоефективності Російської Федерації. - [Електронний ресурс]: <http://www.rsppenergy.ru/main/con>

tent.asp?art_id=13524.

10. Про екологічну експертизу: Закон України від 9 лютого 1995 р. // Відомості Верховної Ради України. - 1995. - № 8. - Ст. 54.

11. Екологічне управління: Підручник / В.Я. Шевчук, Ю.М. Саталкін, Г.О. Білявський та ін. - К.: Либідь, 2004. - 432 с.

12. Екологічне право України. Академічний курс: Підручник / За заг. ред. Ю.С. Шемшученка. - К.: Юридична думка, 2008. - 720 с.

13. Степичева Л.В. Про впровадження механізмів страхування ризиків у сфері надрокористування. - [Електронний ресурс]: <http://www.aekos.ru/news/10.04.08/2/>.

14. Василишин Х.Р., Дубовіч І.А. Формування ринку послуг екологічного страхування в Україні // Науковий вісник НЛТУ України. - 2009. " Вип. 19.7. - С. 65-72.

Макаренко О.Ю.

*кандидат юридичних наук, здобувач Харківського національного університету внутрішніх справ
Надійшла до редакції 27.08.2012*

УДК 349.6

ПРОБЛЕМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОЇ БЕЗПЕКИ НА РЕГІОНАЛЬНОМУ РІВНІ (НА ПРИКЛАДІ ОДЕЩИНИ)

Кононенко С. Г.

Гарантування екологічної безпеки України як умови виживання держави передбачає зміну існуючих пріоритетів на екологічні в усіх аспектах державної політики, що неможливо без відповідної зміни свідомості людей, системи цінностей суспільства в цілому, розуміння суті екологічних проблем і відповідальної участі кожної людини у їх вирішенні. Формування відповідального ставлення громадян до середовища існування пов'язане зі зміною споживчого стереотипу поведінки, тривалого за часом, воно має бути системним і може бути забезпечено в міру підвищення екологічної культури людей різного віку, соціальних верств і професійних груп українського суспільства засобами безперервної екологічної освіти та просвіти, що дозволяють на будь-якому рівні приймати й здійснювати екологічно грамотні управлінські рішення, засновані на достатній обізнаності про екологічні наслідки господарської діяльності в конкретній місцевості або регіоні. Дефіцит екологічних знань у всіх верствах суспільства лежить в основі більшої частини порушень природоохоронного законодавства й є причиною бездіяльності влади й неадекватної реакції населення.

У багатьох країнах світу проблема виживання стає дедалі більш пріоритетною. В Україні, навпаки, політичні й соціальні проблеми відтіснили далеко на задній план екологічні проблеми, хоча без вирішення екологічних проблем неможлива економічна, а отже, і соціально-політична стабільність і цілісність держави. Екологічна безпека є найважливішою складовою національної безпеки, про що було заявлено на найвищому рівні, і могла б стати національною ідеєю, яка згуртує народ України.

Вивченням питань гарантування екологічної й техногенної безпеки займалася значна кількість учених, однак необхідно виокремити таких дослідників, як Б.М. Данилишин, А.В. Степаненко, Є.В. Хлобистов, праці яких мають фундаментальний характер і закладають

основи розроблення теоретичних і прикладних засад гарантування природної, екологічної й техногенної безпеки. Закладено основні підвалини до окремих наукових визначень прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки [1]. У контексті цього було запропоновано теоретичні й прикладні підходи до розуміння безпеки, а також до її територіального виміру. Висвітлено екологічні аспекти дотримання безпеки в праці [2]. Охарактеризовано безпеку здебільшого стосовно її стратегічних засад забезпечення з реальними прикладами процесу [3].

У контексті зазначеної проблематики важливим є наукове завдання розроблення стратегій дотримання безпеки на рівні конкретного регіону України. Подібні розроблення можуть використовуватися центральними й місцевими органами виконавчої влади, науковими установами для оптимізації процесу гарантування безпеки. Відповідно, метою статті є оцінка рівня екологічної безпеки конкретного територіального формування в межах держави як складової стратегії її гарантування. За приклад візьмемо Одеську область.

Одеська область є найбільшою за площею, це приморський і прикордонний регіон, розташований на південному заході України, займає територію 33,3 тис. кв. км (5,5% території України). Територія межує з Вінницькою, Кіровоградською, Миколаївською областями, а також із Республікою Молдова та Румунією. Належить до регіонів з високою ймовірністю проявів надзвичайних ситуацій природно-техногенного характеру [4]. Стан природно-техногенної безпеки життєдіяльності населення Одещини визначається історичними умовами становлення й розвитку її суспільно-географічного комплексу. Без узагальнення з потребами в безпеці її населення споруджувались надскладні технологічні об'єкти - електростанції, заводи важкої індустрії, хімічної й нафтохімічної промисловості, магістральні трубопроводи тощо. Сформований в їх межах техногенний комплекс складний, небезпечний, ін-

Проблеми земельного, аграрного та екологічного законодавства

ртний у розвитку, його важко реконструювати. Одещина належить до територій країни із загрозовано високим рівнем природно-техногенної небезпеки.

Одеська область є найнебезпечнішою щодо можливості прояву надзвичайних ситуацій природного й техногенного походження, при цьому в її межах розташовано ряд дуже небезпечних об'єктів техносфери. Цей регіон - лідер у країні за рівнем сейсмонезбезпеки. До сейсмонезбезпечних належить уся територія району, що становить 28 % такої території в країні загалом. У межах регіону концентрується 38 % території країни, на якій можливі землетруси силою більше 7 балів за шкалою Ріхтера. Підтопленням вражено 31,5 % території області. На території району розташовано значну кількість потенційно небезпечних об'єктів, пов'язаних з небезпечною виробництва, комунального господарства [5]. Серед природних загроз найбільшу небезпеку становлять зсувні процеси, підтоплення, просідання лесових ґрунтів і комплексні гідрометеорологічні явища. А серед техногенних загроз найбільшу небезпеку для території й населення області становить радіаційна, хімічна та пожежо-вибухова небезпека, транспортні аварії.

На території області розташовано підприємства з виробництва продуктів нафтоперероблення, машинобудування, металургії й оброблення металу, хімічної й нафтохімічної, харчової, легкої промисловості та інших галузей. За даними Головного Управління МНС в Одеській області, станом на 01.11.2011 р. у регіоні розташовано 649 потенційно-небезпечних об'єктів (також - 82 хімічно-небезпечних, 1 радіаційно-хімічно небезпечний і 1 радіаційно-небезпечний), на яких зберігається й використовується у виробничій діяльності понад 85,3 тис. т хімічних речовин, таких як аміак, хлор, окис етилену та інші. Крім цього, в області функціонує 532 вибухо-пожежонебезпечних об'єкти, на яких зосереджено понад 1 млн. т сировини - здебільшого, паливно-мастильних матеріалів. Значна кількість цих об'єктів розташована в обласному центрі, м.м. Білгород-Дністровський, Котовськ, Южне, а також у Балтському, Ренійському, Роздільнянському, Фрунзівському, Березівському, Арцизькому, Кілійському, Ізмаїльському та Болградському районах. Це нафтопереробні підприємства; заводи, що мають холодильне обладнання з використанням аміаку; рибпорти; залізничні станції, які займаються перевезенням небезпечних вантажів; водонапірні станції, що використовують хлор; газорозподільні станції. Для підприємств і комунальних господарств характерні застаріле обладнання, незадовільний технічний стан. Основними забруднювачами є промислові підприємства з виробництва продуктів нафтопереробки (Білгород-Дністровська філія ВАТ "Одеснафтопродукт", ВАТ "Лукойл - Одеський нафтопереробний завод", Одеське ВАТ по експорту та імпорту нафтопродуктів "Ексімнафтопродукт").

Найбільш хімічно-небезпечним об'єктом є ВАТ "Одеський припортовий завод" (ОПЗ), на якому виробляються й перевантажуються значні обсяги екологічно небезпечних, токсичних, вибухо- та пожежонебезпечних речовин і матеріалів. На підприємстві зберігається значна кількість аміаку, метанолу й інших небезпечних хімічних речовин (у наявності 4 сховища аміаку загальною ємністю 120 тис. т, постійно зберігається 60 тис. т). Крім того, на підприємстві здійснюються енергоємні високотемпературні процеси під високим тиском з природним газом, киснем, вуглекислим газом.

Однією з найважливіших екологічних проблем Одесь-

кої області є наявність на її території непридатних до використання хімічних засобів захисту рослин, які накопичувались на протязі десятиріч. В області накопичилося близько 1800 т непридатних або заборонених до використання пестицидів. Пестициди зберігаються в 159 складах області. Основні накопичення зосереджені: в отрутомогильнику Одеського морського торговельного порту біля с. Алтестове Біляївського району, що у 2-х км від Хаджибейського лиману - 922 тонни ДДТ, на складі в с. Саф'яни Ізмаїльського району - 200 тонн отрутохімікатів, на складі біля с. Затишся Ширяївського району - 215 тонн.

На території області розташовано 313 пожежонебезпечних і 298 вибухонебезпечних об'єктів. Територією області проходять три магістральні газопроводи, нафтопровод "Одеса - Броди", "Кременчук - Одеса", аміакопровод "Тольятті - Одеса". Тобто велика можливість аварій на газо- та магістральних трубопроводах, унаслідок чого без тепла, води й газопостачання може залишитися значна кількість житлових будинків. Погіршує ситуацію неспроможність комунальних служб забезпечити необхідний температурний режим у житлових будинках, періодичне відключення від електропостачання. Більша частина водопровідних споруд і мереж відпрацювали свій строк експлуатації, в аварійному стані перебуває система каналізації, що й є причиною виникнення надзвичайних ситуацій на території області. Ці об'єкти життєзабезпечення є вкрай необхідними для населення.

Результати проведеного аналізу можуть стати методичною основою для нормативно-правового розроблення й реалізації стратегії забезпечення природно-техногенної безпеки в Одеській області. Визначення основних параметрів і особливостей природно-техногенної безпеки регіонів України є однією з умов розроблення регіональних планів розвитку й визначення стратегії регіонального управління щодо забезпечення безпеки життєдіяльності населення. Вирішення екологічних проблем у нашій країні в теорії й на практиці обґрунтовано пов'язують із розвитком як державного, так і регіонального, місцевого законодавства, забезпеченням реалізації на практиці його вимог. Однак недосконалість законодавства й неефективність на практиці передбачених ним заходів з охорони навколишнього середовища залишаються головними причинами недостатньої державної політики в цій сфері.

Органи місцевого самоврядування й місцеві органи виконавчої влади згідно із Законом України "Про місцеве самоврядування в Україні" приймають нормативно-правові рішення й розпорядження, які не повинні суперечити Конституції України (ст. 144) і чинному екологічному законодавству і є обов'язковими для виконання всіма суб'єктами на підпорядкованій цим органам території. Рішення, які приймають органи місцевого самоврядування про вирішення питань, що мають місцевого значення, мають підзаконний характер. Зокрема, відповідно до Закону України "Про місцеве самоврядування в Україні" органи місцевого самоврядування з урахуванням екологічних вимог затверджують проекти планування й забудови населених пунктів, їх генеральні плани й схеми промислових вузлів, затверджують місцеві екологічні програми, приймають рішення про організацію територій і об'єктів природно-заповідного фонду місцевого значення, обмеження у разі загрози для здоров'я населення здійснення загального природокористування (наприклад, встановлюють заборони на купання у водоймах) тощо.

Сьогодні найактуальнішими в поетапному вирішенні

проблем природокористування в регіонах з несприятливою екологічною обстановкою є екологічні програми. Подібні програми - керівництво до практичних дій, це документ про майбутню діяльність з вирішення конкретної екологічної проблеми, де чітко визначено мету по етапах, очікувані результати, пріоритети, перелік обґрунтованих коштів для реалізації заходів. Згідно з Методичними рекомендаціями Міністерства економіки України регіональна цільова програма - це сукупність взаємопов'язаних завдань і заходів, узгоджених за строками й ресурсним забезпеченням з усіма задіяними виконавцями, спрямованих на розв'язання найактуальніших проблем розвитку регіону, реалізація яких здійснюється за рахунок коштів місцевого бюджету і є складовою щорічної програми соціально-економічного розвитку [6]. Екологічна програма - діяльність, спрямована на взаємну екологічну оптимізацію природних систем і народного господарства, включаючи охорону навколишнього середовища з метою досягнення: суворого балансу процесів відтворення та використання природних ресурсів в інтересах сталого економічного розвитку; найбільш сприятливого для здоров'я теперішніх і майбутніх поколінь стану природного й соціального середовища життя; збереження генетичного фонду, унікальних ландшафтів, пам'ятників природи, культури [7].

Цільові екологічні програми розробляються й реалізуються відповідно до планів і програм соціально-економічного розвитку регіону. Це дозволяє забезпечити розроблені програмні заходи всіма необхідними ресурсами й умовами, долаючи головну перешкоду в реалізації поставлених завдань. Застосування програмного підходу до вирішення екологічних проблем регіону дозволяє досягти високого ступеня комплектності й збалансованості програмних завдань і реалізації окремих розділів програми.

Нами було проаналізовано цільові екологічні програми, що діють на сьогодні в Одеській області. Це зокрема: Програма формування національної екологічної мережі в Одеській області на 2005-2015 рр.; Регіональна програма поводження з токсичними відходами в Одеській області на 2008-2015 рр.; Регіональна програма охорони довкілля, раціонального використання природних ресурсів та забезпечення екологічної безпеки в Одеській області на 2009-2013 рр.; Регіональна цільова соціальна програма розвитку цивільного захисту Одеської області на 2011-2013 рр.; Регіональна програма "Ліси Одещини на 2011-2015 рр."; Регіональна програма збереження та відновлення водних ресурсів у басейні Куяльницького лиману на 2012-2016 рр.; Регіональна програма будівництва, реконструкції та модернізації об'єктів інфраструктури Одеської області на 2012-2015 рр.

Аналіз зазначених програм дозволив нам дійти висновку, що при їх розробленні було враховано міжнародні норми, вимоги міжнародних угод, договорів, конвенцій, учасником яких є Україна. У них відображено заходи, що спрямовані на реалізацію зобов'язань Одеської області в рамках укладених угод про трансграничне співробітництво із сусідніми державами. Регіональні програми пройшли експертизу, погодження й затвердження. У програмах відображено ті стратегічні орієнтири у сфері екологічної політики, які визначено на державному рівні. Для регіонального рівня управління характерний широкий спектр соціально-екологічних проблем, що підлягають програмному опрацюванню. Очевидно, що в умовах обмеженого фінансування

число проблем територіального розвитку, які реально розв'язуються, різко зростає й тому зводиться до реалізації проектів, які є найефективнішими проектів і найшвидше окупаються. Механізм реалізації програм екологічної спрямованості містить всі важелі регіональної екологічної політики (нормативні, економічні, організаційно-адміністративні).

Виконання регіональних програм значною мірою залежить від їх фінансування, яке, на жаль, не завжди повною мірою забезпечується. Практика розробки й реалізації цільових програм показала, що до сьогодні на державному рівні однозначно низили можливості повномасштабного фінансування запланованих заходів. У результаті мають місце систематичні зриви термінів виконання програмних заходів, "омертвіння" коштів у незавершених об'єктах, різке зниження ефективності програмно-цільового методу регулювання еколого-економічного й соціального розвитку регіонів [8].

Формування й реалізація екологічних цільових програм потребує: вдосконалення нормативно-правового супроводження; розроблення відповідних методичних документів; формування відповідних фондів для оптимального об'єднання й використання фінансових ресурсів; створення центру інформаційного забезпечення екологічних програм; чітко визначених спеціально уповноважених органів управління в межах виконання програми.

Література

1. Данилишин Б.М., Ковтун В.В., Степаненко А.В. Наукові основи прогнозування природно-техногенної (екологічної) безпеки. - К.: Лекс Дім, 2004. - 552 с.
2. Качинський А.Б., Хміль Г.А. Екологічна безпека України: аналіз, оцінка та державна політика. - К., 1997. - 119 с.
3. Хлобистов Є.В. Екологічна безпека трансформаційної економіки / Відп. ред. С.І. Дорогунцов - К.: Агентство "Чорнобильінтерінформ", 2004. - 336 с.
4. Мельничук А.Л. Оцінка природно-техногенної безпеки життєдіяльності населення України в розрізі районів виділених за рівнем природно-техногенних небезпек // Географія і сучасність: 36. наук. праць. - К., 2005. - 13-й вип. - С. 108-114.
5. Районування території України за рівнем природно-техногенної безпеки / Я.Б. Олійник, О.Ю. Кононенко, А.Л. Мельничук // Часопис соціально-економічної географії Харківського ун-та ім. В.Н. Каразіна. - 2009. - № 6 (1). - С. 84-92.
6. Методичні рекомендації щодо порядку розроблення регіональних цільових програм, моніторингу та звітності про їх виконання Міністерства економіки України. - [Електронний ресурс]: http://www.uazakon.com/documents/date_8j/_gr.htm.
7. Яндыганов Я.Я. Экономика природопользования: Учебник для вузов. - Екатеринбург: Изд-во Урал. гос. экон. ун-та, 1997. - 763 с.
8. Хумарова Н.І. Екологічні цільові програми у системі державного регулювання природокористування / / Екологізація економіки як інструмент сталого розвитку в умовах конкурентного середовища. " Львів: НЛТУУ, 2005. - 15-й вип. " С. 187-194.

Кононенко С.Г.
аспірант Одеського державного університету
внутрішніх справ
Надійшла до редакції 23.07.2012